

Seria textelor comemorative pe care am început să le propunem cititorilor noștri în preajma bicentenarului nașterii lui Dostoievski (30 octombrie s.v.) se apropie de sfârșit. Penultima poveste vorbește de la sine, în primul rând inimii. Ea poate fi citită sau recită oricând, ca o piesă de sine stătătoare. Rusia dostoievskiană a încurajat statornic lecturile de felul acesta*. Dar povestea pe care o propunem astăzi credem că vorbește și despre miezul romanului Adolescentul, din care face parte – și despre miezul întregii viziuni pozitive despre părinți și copii a autorului nostru. În centru rămâne întâlnirea cu mujicul. Arhetipală, din acest punct de vedere, poate pentru întreaga cultură a marelui secol rusesc, ar fi relația tainică, de filiație interioară, în care se așeza deja Pușkin (primul și ultimul erou cultural al lui Dostoievski), față de mult iubita sa doică, Arina Rodionovna. Povestea de astăzi poate fi citită și ca încă un basm al Arinei: Smerita iobagă Sofia Andreevna, din noua poveste, căsătorită la numai 18 ani cu bunul dar bătrânul mujic Makar, fusese de acum sedusă și abandonată de tânărul lor stăpân, “prădătorul” romantic Versilov (o variațiune interesantă, deși atenuată, pe tema nihilistului Stavroghin, “balaurul” byronian din Demonii). Versilov atrage acum implacabil și fructul căderii cu el a nefericitei Sofia, pe micul Arkadi, către subterana spasmelor și egolatriei sale contagioase. Prin acțiune și reacțiune, cu și fără vrere, de aproape sau de departe, nici nu poate altfel. O amintire timpurie a copilului “familiei accidentale” este pensionul Touchard. Rece, ipocrit, contabil, înfeudat reflexelor de castă apusene, pensionul e simbolul “școlii” Versilov. Scăparea din capcanele tatălui stă în simplitatea plină de Hristos a mamei. Vizita ei la pensionul Touchard e aproape isihastă – dar marchează începutul bătăliei cu întunericul din inima micului Arkadi și devine germenul primei sale renașteri sufletești. Ea prefigurează întregul roman și

conține miezul viziunii paideice a lui Dostoievski. Fără a intra aici în detalii, putem risca interpretarea că Sofia și Makar (cuplul de iobagi despărțit de Versilov, oarecum ca Mama Rusie, ispitită să părăsească tradiția pravoslavnică pentru mirajul apusean) vor deveni, aparent paradoxal, spre finalul cărții, părinții duhovnicești atât ai lui Arkadi, cât și ai tatălui său natural. (Versilov și Arkadi erau chiar frați, într-o versiune preliminară a romanului.) Școala vameșului biruie școala fariseului. Școala dragostei care niciodată nu cade biruie școala egoismului. Școala Împărăției biruie școala lumii acesteia.

Dostoievski notează totuși undeva că nu era încă pregătit să scrie un roman despre părinți și copii, atunci când a scris Adolescentul. Într-adevăr, tema capătă amploare crescândă, de la Idiotul (care se înconjoară bucuros de copii, însă păstra o aură de singularitate oarecum donquichotescă), la Adolescentul (unde esența temei e atinsă poate mai realist, dar “pe furiș”), la Frații Karamazov. Soluția retemelirii numai pe mujici a unei culturi majore cumva încă de import (“conservatorismul reacționar” de vitrină, din momentele apolinice ale lui Versilov) începe să fie revizuită. Alternativa, istoric mai credibilă, este regenerarea culturală treptată, organică, din interior, în condițiile amplificării sferei de iradiere a lucrării filocalice, stărețești, care îmbrățișează mântuitor și pe părinți și pe copii. (Inclusiv și mai ales pe cei deja atinși de tentaculele “noilor normale”, nu fără lacrimi, cum [spunea prof. Andreev](#) .) Totuși, unii biografi ai adevăraților stareți de la Optina au observat că în roman lucrarea stărețească fină se lasă transferată din mănăstire în lume încă surprinzător de repede, deși scara Împărăției nu din lumea aceasta rar cunoaște scurtături. Poate că ultimul pas spre despărțirea de mirajele versiloviene ale unui “creștinism roz” (Leontiev) trebuiau să aștepte experiența viețuitorilor care au reușit să integreze moștenirea dostoievskiană în zidirea practică de suflete. Mitropolitul Antonie Hrapovițki avea 18 ani la trecerea în veșnicie a lui Dostoievski. Îl cunoscuse și toată viața s-a numărat printre admiratorii săi cei mai fideli. Totuși, Vlădica nu credea că adevăratul Aleoșa Karamazov ar fi părăsit vreodată mănăstirea. Dostoievski ar fi recurs aici la o licență poetică. Adevăratul Aleoșa ar fi primit negreșit blagoslovenie să rămână în mănăstire. După smerite nevoințe, la vârsta bătrâneților cinstite, ar fi fost, din mila Domnului, blagoslovit cu fii și fiice duhovnicești plini de duhul dragostei împreună pătimitoare, ca puțini din vremea sa. În cele din urmă, o cultură pravoslavnică majoră poate crește organic oriunde, din viața interioară filocalică dobândită, de cele mai multe ori, prin îndelungată stăruință pe lângă cei care o au dobândit-o deja și amintirea lor. (Cf. și I.M. Konțevici, Dobândirea Duhului Sfânt în Vechea Rusie.) “Nu poate pom bun să facă roade rele, nici pom rău să facă roade bune.”

(*) Probă, mica ediție ilustrată din 1887, îngrijită de fiica autorului, disponibilă în format [pdf aici](#) . Dar și prezența ei constantă, alături de Mujicul Marei și alte bucăți esențiale relativ accesibile, în remarcabila culegere “Dostoievski pentru copii”, adresată în cele din urmă îndeosebi tinerilor și apărută, se pare, în varii și interesante ediții rusești, din vremea Annei Grigorievna, soția autorului (care împlinea un proiect al lui Dostoievski însuși), până în prezent. Putem nădăjdui că editura Contra Mundum îi va face curând dreptate și la noi acestui mic sbornic pentru copiii tineri sau bătrâni ajunși la vârsta întrebărilor fundamentale, cu un complement practic despre cum îl citim ziditor pe Dostoievski. (STV)

F.M. Dostoievski

Adolescentul (fragment)

La pensionul Touchard

În românește de Emma Beniuc

Clopotul bătea tare și des, din două în două, sau din trei în trei secunde, totuși nu dădea alarma, căci prea suna plăcut și armonios; deodată, sunetul mi s-a părut cunoscut, așa sunau clopotele la Sfântul Nikola, biserica aceea roșie, peste drum de Touchard, o biserică veche, moscovită, pe care o țin atât de bine minte, clădită încă pe vremea țarului Alexei Mihailovici,

bogat impodobită, cu multe cupole și coloane și deodată mi-a apărut în fața ochilor pensionul Touchard, îndată după Paști și am auzit fremătând frunzulițele tinere ale mestecenilor firavi, abia inverziți. Razele piezișe ale soarelui puternic de după amiază luminează sala noastră de clasă, iar în cămăruța din stanga, unde Touchard m-a mutat cu un an înainte, ca să mă despartă de „copiii de conți și senatori”, șade o femeie care a venit să mă vadă.

Da și la mine, copilul părăsit, a venit în sfârșit cineva, pentru prima oară de când mă aflu la Touchard. Am recunoscut-o pe loc, de cum a intrat, deși n-o mai văzusem de mult, de când m-a dus la împărțășanie, la biserica din sat, prin cupola căreia a trecut atunci în zbor un porumbel. Ședeam singuri și eu o priveam lung și ciudat. Abia mai tarziu, după mulți ani, am aflat că Versilov plecase pe neașteptate în străinătate și de aceea putuse să vină la Moscova cu puținii ei bani, de capul ei, ferindu-se de cei cărora le fusese lăsată în grijă și că înfruntase toate aceste greutăți numai ca să mă vadă. Mai ciudat e că nici ea, după ce a intrat și a stat de vorbă cu Touchard, nu mi-a spus și nici măcar nu mi-a dat a înțelege că e mama mea...

Ședea, tăcută, lângă mine și mi-aduc aminte că m-am și mirat cât de puțin vorbea. Adusese și o legăturică, iar când a desfăcut-o, au ieșit la iveală șase portocale, câteva bucățele de turtă dulce și două franzeluțe cu lapte. M-am simțit jignit că-mi adusese două franzele obișnuite și i-am spus cu un aer îmbufnat că „aici primim hrană foarte bună și că în fiecare zi la ceai căpătăm câte o franzeluță.”

— Cu atât mai bine, puiule. Eu, în prostia mea, mi-am zis: „Te pomenești că acolo, la școală, îl ții rău”, așa că n-ai de ce să te superi, dragă.

— Și Antonina Vasilievna (soția lui Touchard) are să se supere. Și colegii au să-și bată joc de mine...

— Ce-ar fi să le primești, poate totuși ai să le mănanci?

— Bine, lasă-le aici și oi vedea...

Nici nu m-am atins măcar de bunătățile ei; am lăsat portocalele și turta dulce pe masă, iar eu am stat tot timpul cu ochii în pământ, dar cât am putut mai demn. Cine știe, poate că țineam să-i arăt și că vizita ei nu-mi face nici o onoare în ochii colegilor; prin toată atitudinea mea voiam să-i dau a înțelege: „După ce mă faci de rușine, nici nu-ți dai seama de asta”... Încă de pe atunci alergam după Touchard cu peria în mână, străduindu-mă să nu las nici un fir de praf pe haina lui! Îmi închipuiam câtă batjocură va trebui să îndur din partea băieților de cum va pleca și poate chiar din partea lui Touchard, așa că în sufletul meu nu mai era loc pentru vreun sentiment bun față de ea. Mă mulțumeam să privesc cu coada ochiului rochia ei închisă, ponosită, mâinile destul de bătătorite, de om obișnuit cu munca, pantofii cat se poate de ordinari și fața foarte slăbită; deși avea încă de pe atunci fruntea brăzdată de zbârcituri, Antonina Vasilievna mi-a spus seara, după plecarea ei: „Se vede că mamă a duminică a fost cândva frumoasă”.

Pe când ședeam împreună, a intrat deodată Agafia cu o ceașcă de cafea pe tavă. Era îndată după masă și la ora aceea soții Touchard aveau obiceiul să-și bea cafeaua în salon. Mama a mulțumit, dar nu s-a atins de cafea, căci, după cum am aflat mai târziu, pe vremea aceea cafeaua îi producea palpitații.

Trebuie să spun că în sinea lor soții Touchard socoteau desigur că, primind-o pe mama și îngăduindu-i să mă vadă, se dovediseră extrem de mărinimoși, iar faptul că-i mai trimiseseră și o ceașcă de cafea reprezenta pentru ei un gest de supremă umanitate, care făcea mare cinste

sentimentelor lor de oameni civilizați, cu mentalitate europeană. Și, ca un făcut, mama refuzase cafeaua.

Touchard a trimis să mă cheme și mi-a cerut să-i arăt mamei toate caietele și cărțile mele: „Ca să vadă și ea cat de mult ai câștigat de când ești la mine”...Profitand de acest prilej, Antonina Vasilievna, cu gura făcută pungă, mi-a spus printre dinți, cu un aer înțepat și ironic:

— Mi se pare că maman a dumitale n-a găsit cafeaua noastră pe placul ei.

Mi-am luat caietele și, trecand pe lângă „copiii de conți și senatori”, care se îmbulzeau în sala de clasă ca să ne urmărească, i le-am dus mamei. Mi-a făcut chiar plăcere să îndeplinesc porunca lui Touchard până în cele mai mici amănunte. Am început să-i arăt caietele foaie cu foaie, explicându-i: „Aici sunt exerciții de gramatică franceză, astea sunt dictări, aici e conjugarea verbelor auxiliare avoir și être, astea-s teme de geografie, descrierea principalelor orașe din Europa, a tuturor continentelor și așa mai departe. O jumătate de ceas și mai bine i-am tot explicat încet, cu un glas monoton, cu ochii plecați, ca un copil binecrescut. Știam că mama n-a învățat carte, că nici nu știe să citească și tocmai de aceea imi și plăcea scena pe care o jucam. Totuși n-am izbutit s-o plictisesc, m-a ascultat tot timpul fără să mă intrerupă, cu atenția încordată și chiar cu admirație, așa încât până la urmă, mi s-a urât mie și m-am lăsat păgubaș. Altfel, avea o privire tristă și o expresie destul de abătută.

Când s-a ridicat, în sfârșit, să plece, a intrat deodată Touchard și a întrebat-o cu o gravitate

ostentativă, cu totul deplasată: „Sunteți mulțumită de succesele fiului dumneavoastră?” Mama a început să îngăime cuvinte fără șir și nu mai contenea cu mulțumirile. La urmă, când a venit și Antonina Vasilievna, mama i-a rugat pe amândoi „să ocrotească un biet orfan, căci nu i se poate spune altfel acum, să-și facă pomană cu el”... Și, cu lacrimi în ochi, se ploconi adânc până la pământ, în fața fiecăruia dintre ei, așa cum se ploconesc „oamenii de rând” când vin cu o rugămintă la niște boieri de seamă. Atâta umilință i-a mirat până și pe soții Touchard, chiar și pe Antonina Vasilievna a induioșat-o, fiindcă era vădit că n-o mai judeca atât de aspru ca atunci când refuzase ceașca de cafea. Touchard, luându-și un aer și mai important, îi răspunse mărinimos „că el nu face deosebire între copii, că aici toți sunt copiii lui, că se socotește părintele lor și că se poartă cu mine aproape la fel ca și cu ceilalți copii de senatori și conți, că ține să i se recunoască acest merit” și așa mai departe. Mama continua să se ploconească, din ce în ce mai stânjenită, și, în cele din urmă s-a întors spre mine cu ochii plini de lacrimi și mi-a spus: „Rămăi cu bine puiule”. Apoi m-a sărutat, mai bine zis i-am îngăduit să mă sărute o dată. Se vedea că ar fi vrut să mă sărute încă și încă, să mă ia în brațe și să mă strângă la pieptul ei, dar, fie că ea însăși s-a rușinat s-o facă față de oameni străini, fie că a copleșit-o amărăciunea, fie că și-a dat seama că eu mor de rușine din pricina ei, fapt e că s-a întors în grabă și, după ce a mai făcut o plecăciune soților Touchard, a pornit spre ușă. Eu am rămas nemișcat.

— Mais suivez donc votre mère, mă indemnă Antonina Vasilievna. Il n'a pas de coeur, cet enfant!

Touchard se mulțumi să ridice din umeri, ca și cum ar fi vrut să-i răspundă: „Va să zică, am dreptate că-l tratez ca pe o slugă”.

M-am supus și am coborât scara împreună cu mama și am ieșit cu ea în curte. Știam că toată lumea ne privește pe fereastră. Mama s-a întors spre biserică și, cuvioasă, și-a făcut de trei ori cruce; țin minte că buzele îi tremurau și din clopotniță răsună dangătul sonor și ritmic al clopotului. Apoi s-a apropiat de mine și nu s-a putut reține să nu-mi pună, plângând, amândouă

măinile pe cap.

— Lasă, mămico, ajunge... E rușine... ne vede toată lumea pe fereastră.

Ea tresări și mă blagoslovi în grabă:

— Of, Doamne... Dumnezeu să te aibă în paza lui... Să te ocrotească îngerii din ceruri, Maica Precistă, sfântul Nicolae... Doamne, Dumnezeule! îngăimă ea pe nerăsuflăte, tot făcând cruci pe capul meu, din ce în ce mai repede, ca și cum s-ar fi temut că tot nu-s destule. Puiul meu, dragul meu! Dar, stai puțin, puiule...

Își vârî repede mâna în buzunar și scoase o batistă albastră cadrilată, cu un nod strâns la un colț, pe care dădu să-l desfacă, dar nu izbuti.

— Lasă, nu-i nimic, păstrează și batista, e curată și poate o să-ți prindă bine, sunt aici patru bănuți de câte douăzeci copeici, s-ar putea să ai nevoie de ei, iartă-mă,

puiule, mai mult n-am nici eu... Iartă-mă, puiule...

Am primit batista și era cat pe-aci să-i spun că „domnul Touchard și Antonina Vasilievna ne asigură o întreținere foarte bună și că nu ducem lipsă de nimic”, totuși m-am stăpânit și am băgat batista în buzunar. A mai făcut o dată semnul crucii asupra mea, a mai rostit o rugăciune, apoi, deodată, mi-a făcut și mie o plecăciune ca mai înainte soților Touchard – o plecăciune adâncă, gravă, prelungită, pe care n-am s-o uit niciodată! Văzând-o, am tresărit, fără să știu nici eu de ce. Ce-o fi vrut să-mi spună prin plecăciunea aceea? Poate că a vrut să mărturisească astfel că „se simte vinovată față de mine”? Așa mi-am explicat gestul ei după multă vreme. Atunci însă, m-am rușinat și mai tare la gândul că „de sus se uită cu toții la noi”, iar Lambert „poate că o să mă și bată”.

În sfârșit, plecă. Pană să mă întorc eu, copiii de senatori și de conți mâncaseră portocalele și turta dulce, iar Lambert mi-a luat numaidecât cele optzeci de copeici și s-a grăbit să cumpere cu ele de la cofetărie prăjituri și ciocolată, din care nu mi-a dat nici măcar să gust.

Trecuse o jumătate de an de la vizita mamei și venise luna octombrie, aducând cu ea frig, ploi și vânt. Pe mama o uitasem de tot. Da, încă de pe atunei mi se cuibărise ura în inimă, o ură surdă față de toți și de toate, care izgonise treptat orice alt sentiment. Deși continuam să-l perii pe Touchard ca mai înainte, ajunsesem să-l urăsc cumplit, din ce în ce mai mult. Într-o zi tristă de toamnă, pe înserate, scotocind prin sertarul meu, am dat peste batista ei albastră de batist, care zăcea acolo uitată de când mi-o dăduse. Am scos-o și m-am uitat la ea cu oarecare curiozitate; într-un colț se mai vedeau încă urmele nodului și chiar conturul bănușilor; după aceea am pus batista la loc și am închis sertarul. Era în ajun de sărbătoare și deodată am auzit clopotul bătând de vecernie. Elevii plecaseră îndată după masă pe la casele lor, numai Lambert rămăsese să-și petreacă duminica la școală fiindcă, din cine știe ce motiv, ai lui nu trimiseseră pe nimeni să-l ia. Deși continua să mă bată, începuse să-mi încredințeze foarte multe și acum avea nevoie de mine. Am stat de vorbă toată seara despre pistoalele Lepage pe care niciunul dintre noi nu le văzuse vreodată, despre săbiile cercheze și despre mânuirea lor, despre dorința noastră de a alcătui o ceată de tâlhari și, până la urmă, Lambert a ajuns la poveștile lui preferate, având toate același subiect scabros și deși în sinea mea mă miram de atâta îndrăzneală, îl ascultam cu multă plăcere. În seara aceea însă, mi s-a făcut silă și i-am spus că mă doare capul. Era ora zece, ne-am dus la culcare.

Mi-am tras plapuma peste cap și am scos de sub pernă batista albastră: cu vreo oră înainte mi se năzărise s-o iau din sertar și, cum ni se și făcuseră paturile, am vârât-o sub pernă. Mi-am lipit numaidecat fața de ea și deodată am început s-o sărut: „Mamă, mamă” am șoptit eu, amintindu-mi de ea și simțeam cum mi se strânge inima ca într-un clește. Am închis ochii și i-am văzut chipul, buzele tremurânde, în clipa când își făcea cruce în fața bisericii și apoi când m-a binecuvântat și eu n-am

găsit altceva să-i spun decât: „E rușine, ne vede lumea”. „Mamă, mămica mea, o singură dată ai venit și tu la mine... Mămico, unde ești tu acum, la ce depărtări? Îți amintești și tu acum de bietul tău băiețuș pe care ai venit să-l vezi cândva?... De te-aș mai vedea măcar o dată, de mi te-ai arăta măcar în vis, ca să-ți pot spune cat te iubesc, ca să te pot îmbrățaș și să-ți sărut ochii tăi albaștri, ca să-ți spun că nu-mi mai e de fel rușine cu tine, că și atunci te iubeam, că mi se rupea inima deși m-am purtat ca un nesimțit, ca un lacheu. N-ai să afli niciodată mamă, cât de mult te iubeam atunci. Unde ești acum mămico, mă auzi oare? Mamă, mamă, mai ții minte porumbelul de la biserica din sat...?”